

<https://doi.org/10.12797/RM.01.2020.07.07>

MARIOLA PAWEŁKO¹

SÁMI MANIFEST 15. PERFORMANS I PAMIĘĆ, CZYLI O RDZENNEJ KULTURZE SAMÓW W PERSPEKTYWIE WSPÓŁCZESNYCH NORDYCKICH ARTYSTÓW I AKTYWISTÓW

Słowa kluczowe: Samowie, *Sámi Manifest 15*, performans, pamięć kulturowa

Samowie są społecznością od wieków zamieszkującą arktyczne rejony północnej Europy. Pierwsze oznaki formującej się kultury przodków dzisiejszych Samów zaczęły pojawiać się około roku 2000 p.n.e.². Powszechnie byli znani jako Lapończycy, jednak współcześnie określenie to zostało porzucone ze względu na odniesienia kolonialne, związane z napływem szwedzkich i norweskich osadników, stopniowo przybywających na ziemię rdzennej grupy. Współcześnie Ziemia Samów, Sápmi, podzielona jest granicami czterech państw: Szwecji, Norwegii, Finlandii oraz Rosji³.

To, co charakterystyczne dla dawnej kultury Samów oraz jej ustnych przekazów, to opowieści zbudowane wokół wątków animistycznych ukazujących ożywiony byt i jego szczególną duchowość w roślinach, zwierzętach

---

¹ Mgr; Uniwersytet Jagielloński w Krakowie; ORCID: 0000-0001-5896-0184; mariola.pawelko@gmail.com.

² H. Lindkjølen, *Lapps of the North*, Oslo 1991, s. 8.

³ Obecnie do kultury samskiej przyznaje się około 70 tysięcy osób w Norwegii, Szwecji, Finlandii oraz na Półwyspie Kolskim w Rosji. Wśród najbardziej charakterystycznych elementów kultury Samów wyróżnia się: *joik* – śpiew bez słów, rękodzieło *duodji*, dialekty samskie, hymn *Sámi Soga Lávvla*, flagę nawiązującą barwami i formą do natury (kolor czerwony, żółty, zielony, ciemnoniebieski) oraz strój *gákti*. Więcej na temat wspomnianych wyznaczników można znaleźć w: M. Banaś, *Pogranicza kulturowe. Kultura Samów wobec szans i zagrożeń współczesności*, [w:] *Granice w kulturze*, red. R. Bomba, A. Radoski, Lublin 2010, s. 35–44.

i przedmiotach przyrody nieożywionej. Łączyło się to z przekonaniem, że poszczególne duchy zamieszkujące w świecie natury działają wobec człowieka z konkretną intencją⁴. W efekcie tego oddawano cześć między innymi poszczególnym zwierzętom i roślinom, dostrzegając w nich wcielenia samskich bóstw i duchów. Według Daniela Denneta animizm w pespektywie ogólnej to „praktyka przesady w przypisywaniu intencji poruszającym się obiektom otoczenia, [...] czyli dosłownie nadawanie duszy temu, co się porusza”⁵.

Odmianą samskich wierzeń był *noaidevuohta*, typ szamanizmu występujący w dalekich, północnych regionach Europy⁶. Praktykowany przez Samów okresu przedkolonialnego (przed XVII wiekiem), był naturalnym sposobem racjonalizacji świata, a tym samym próbą jego rozumienia. Szaman, *noaide*, był głównym aktorem i jednocześnie pośrednikiem między ludźmi a niedostępną dla nich sferą duchów, bóstw i innych sił nadprzyrodzonych, które musieli respektować mieszkańcy regionów o wyjątkowo trudnych warunkach egzystencji⁷. Według samskich wierzeń szaman był osobą o wyjątkowych predyspozycjach, pozwalających na wędrówki między wymiarami – między światem ludzkim i zwierzęcym, realnym i pozarealnym. Dzięki stanom transowym, wywołanym przez monotony rytm bębnow oraz odpowiednie środki odurzające, komunikował społeczności przestania mające zachować zbiorowość w zdrowiu, bezpieczeństwie oraz chroniące ją od gniewu i zemsty nieprzychylnych duchów, bogów, sił przyrody. Co istotne, szamańskie bębny od XVII wieku w środowisku protestanckich misjonarzy były uznawane za przedmiot szatański, natomiast praktyki *noaidevuohta* jako dobitny przykład „diabelskich”, bo pogańskich, praktyk.

Przełom wieków XVII i XVIII to etap wzmożonej antysamskiej działalności państwa i Kościoła protestanckiego, nazwany przez Samów „końcem

---

⁴ Można o tym przeczytać w publikacji: D.C. Dennet, *Odczarowanie. Religia jako zjawisko naturalne*, przeł. B. Stanosz, Warszawa 2008. Zob. też G. Harvey, *Animism. Respecting the Living World*, London 2005.

⁵ D.C. Dennet, *Odczarowanie. Religia...*, op. cit., s. 151.

⁶ Jeden z najstarszych tekstów, w którym poruszono sprawę szamanizmu w wierzeniach Samów, to *Historia Norwegie*. Jej współczesna wersja to *Historia Norwegie*, red. I. Ekrem, L.B. Mortensen, przeł. P. Fisher, Copenhagen 2006.

⁷ Więcej o instytucji samskiego szamana *noaide* w: M. Pawełko, *Noaidevuohta. Performans w szamanizmie Samów*, „Performer” 2017, nr 14 (*Szamani, szeptuchy i psychodeliczne pająki*), <https://grotowski.net/performer/performer-14/noaidevuohta-performans-w-szamanizmie> (dostęp 5 IV 2020).

czasu bębna”⁸. Siłowe nawracanie na protestantyzm, rugowanie etnicznej kultury oraz marginalizowanie autentycznej tradycji jako gorszej miało kontynuację także w kolejnych stuleciach. Przyjmowało to formę licznych obstrzeżeń, między innymi zakazu praktykowania animistyczno-szamańskich obrzędów czy wykonywania tradycyjnego śpiewu *joik*, i obejmowało zakaz mówienia w ojczystych dialektach samskich oraz przymusową asymilację⁹.

W pierwszej połowie XX wieku kultura Samów istniała już jedynie na peryferiach kultury większościowej – norweskiej, rosyjskiej, szwedzkiej i fińskiej – jako stereotypowy przykład wytworów „egzotycznych” ludzi znikąd, mieszkających w namiotach *lavvo*, hodujących renifery i przywiązujących nikłą wagę do higieny osobistej. Niebezpiecznie zbliżało to wspomniany pogląd do nurtów kształtujących międzyrasowe i międzyetniczne relacje pierwszych dekad stulecia¹⁰.

Tego rodzaju wizerunek był efektem zapoczątkowanej w Szwecji koncepcji „Lapończyka, który miał pozostać Lapończykiem”¹¹. W 1928 roku według rozporządzenia szwedzkiego parlamentu osoby niehodujące reniferów traciły status członków społeczności samskiej. Według władz jedynie „prawdziwi Lapończycy” zajmowali się tą działalnością, natomiast kobiety i mężczyźni niewpisujący się w schemat przestawali być „Lapończykami”. Pokłosiem regulacji jest nadal pokutująca obiegowa opinia, że Samowie zajmują się głównie hodowlą reniferów, podczas gdy w rzeczywistości czyni to obecnie stosunkowo niewielki ich procent¹². Samowie od drugiej połowy XX wieku buntowali się przeciwko tak konstruowanej narracji i odgórnemu definiowaniu kim są.

Jednym z najgłośniejszych wydarzeń związanych z buntem przeciwko opresyjnej władzy była tak zwana rebelia z Guovdageaidnu z 1852 roku, w ówczesnej norwesko-duńskiej części Sápmi (dzisiaj rejon ten należy do Norwegii). Buntowniczy zryw zapoczątkowała grupa Samów należących do sekty

---

⁸ Temat ten został rozwinięty w książce: H. Rydving, *The End of Drum-Time. Religious Change among the Lule Saami, 1670s–1740s*, Uppsala 1993.

⁹ O wpływie kolonializmu na kulturę Samów można przeczytać w: M. Pawełko, *Sápmi. Ziemia Samów a formowanie granic krajów północnej Europy*, „Relacje Międzykulturowe” 2019, nr 1 (5), s. 133–147.

¹⁰ Więcej o eugenicie można przeczytać w publikacji: M. Pawełko, *Dom ludu i higiena rasy. Inicjatywa eugeniczna w szwedzkim stylu*, „Maska” 2017, nr 35, s. 255–268.

¹¹ N.B. Broadbent, J. Storå, *Lapps and Labyrinths. Saami Prehistory, Colonization and Cultural Resilience*, Washington, D.C. 2010, s. 8.

¹² <https://www.sametinget.se/123060> (dostęp 13 IV 2020).

zwolenników Læstadiusza, przeciwstawiająca się rozporządzeniom lokalnej władzy oraz przedstawicielom państwowego protestantyzmu. Buntownicy zostali złapani i osadzeni w więzieniu. Po wyjściu na wolność jednak, w ramach odwetu, dokonali samosądu na pastarze i wójcie w Guovdageaidnu, dając do zrozumienia władzy, że żywioł samski mimo tłumienia będzie się odradzał i walczył o niepodległość i samostanowienie.

Czas pogłębionej ogólnospołecznej kontestacji przypadł na przełom lat 70. i 80. XX wieku. Wśród Samów odżywa wtedy ze wzmożoną intensywnością zainteresowanie własną kulturą etniczną. Od tego momentu młode pokolenia powracają chętniej i częściej do spuścizny przodków. Poszukują wiedzy o przeszłości, pielęgnując przekonanie o konieczności i potrzebie umacniania wspólnotowej samskiej tożsamości, przekraczającej granice trzech skandynawskich państw i Rosji. W tym samym czasie jednak, w imię zabezpieczenia interesu państwowego, poszczególne władze podejmują szereg decyzji godzących w sprawy Samów. Przykładem takich działań był konflikt w norweskiej części Sápmi, gdzie władze państwowe postanowiły rozbudować infrastrukturę energetyczną kosztem wiosek zamieszkiwanych przez Samów. Gwałtowne i z rozgłosem przygotowane przeciwstawienie się działaniom norweskiej władzy na terenach od wieków należących do rdzennej grupy miało na celu przypomnieć opinii publicznej o istnieniu samskiej społeczności oraz o ciągłym braku poszanowania jej praw¹³. Dzieje się tak nadal, poprzez różne formy, także performatywne, protestu wobec państwowej władzy.

Od pierwszych lat XXI wieku zauważalna jest tendencja polegająca na wzmacnianiu samskiego oporu wobec państwa poprzez wykorzystanie w tym celu rdzennej kultury – jej szczególnych elementów, z podkreśleniem ścisłych związków z przyrodą, wielowiekowym dziedzictwem, troską o zasiedlaną ziemię oraz jej zasoby¹⁴. Wyjątkowo mocno zaznaczony jest tu fakt, iż przodkowie współczesnych Samów byli pierwszymi osadnikami, którzy zagospodarowali północne tereny Skandynawii, dziś podzielone granicami Norwegii, Szwecji, Finlandii i Rosji.

---

¹³ W. Lawrence, *Saami and Norwegians Protest Construction of Alta Dam, Norway, 1979–1981*, <https://nvdatabse.swarthmor.edu/content/saami-and-norwegians-protest-construction-alta-dam-norway-1979-1981> (dostęp 3 IV 2020).

¹⁴ Szerzej temat został omówiony w: M. Banaś, *Wygrany spór o ziemię – Samowie versus Królestwo Szwecji. O skuteczności argumentacji kulturowej*, [w:] *Kultury narodowe i lokalne a polityka. Powiązania w różnych kontekstach*, red. J. Kurczewska, Z. Mach, M. Ślarzyński, Warszawa 2019, s. 301–314.

Ożywione zainteresowanie rdzenną kulturą wśród młodego pokolenia Samów wyraźnie widoczne jest w sztukach performatywnych. Przykładem są próby konstruowania wizji przeszłości przodków przy jednoczesnym konfrontowaniu tych wyobrażeń z obecnymi problemami. To właśnie na polu performansu rdzenni artyści i aktywiści ukazują istniejące antagonizmy – zwłaszcza samsko-skandynawskie. Konkretnego przykładu dostarcza tu tzw. *Sámi Manifest 15*, bezpośrednio odwołujący się do pamięci o przodkach i reaktywujący pokłady wspólnotowej *mimesis*. Wpisuje się on także w definicję tego, co współcześnie określane jest performansem kulturowym. Jon McKenzie wskazuje, że jest to operacja na normach społecznych, podejmowana „jako zespół działań zdolnych podtrzymać społeczne uzgodnienia albo też, alternatywnie, zmieniać ludzi i społeczeństwa. Z biegiem czasu [...] uświadamiano sobie, jak skutecznie podtrzymuje się istniejące struktury i pociesza się lub uzdrawia ludzi poprzez performans”. Autor podkreśla dalej, że „[...] uwagę zdominował jednak performans transgresywny lub performans oporu. Na długie lata stał się on głównym przedmiotem zainteresowania. Począwszy od happeningów, koncertów rockowych i manifestacji politycznych [...], performans kulturowy uważano za katalizator przemian osobistych i społecznych”¹⁵.

McKenzie twierdzi, że performans może również być medium pamięci, ponieważ związane są z nim „[...] chwile, w których jako kultura bądź jako społeczeństwo podejmujemy refleksję nad sobą i definiujemy samych siebie, odgrywamy nasze wspólne mity i naszą historię, przedstawiamy alternatywne wersje samych siebie czy też zmieniamy się pod pewnymi względami, by pod innymi pozostawać tacy sami”¹⁶.

Powiększą definicję skonkretyzował Jacek Wachowski:

[...] performanse są aktami czynnymi, polegającymi na wykonaniu przez performerów działań, których osią jest jego ciało. Działaniom tym musi się przyglądać publiczność. Bez widzów nie ma performansu. [...] Performanse są działaniami. Polegają na wykonaniu określonych czynności. [...] Cechą działań podejmowanych w obrębie performansów jest to, że koncentrują się one na ciele. To ono właśnie wyznacza sens performansu i staje się jego narzędziem¹⁷.

---

¹⁵ J. McKenzie, *Performuj albo... Od dyscypliny do performansu*, przeł. T. Kubikowski, Kraków 2011, s. 39.

¹⁶ *Rytuał, dramat, święto, spektakl. Wstęp do teorii widowiska kulturowego*, red. J.J. MacAloon, przeł. K. Przyłuska-Urbanowicz, Warszawa 2012, s. 12.

¹⁷ J. Wachowski, *Perfomans*, Gdańsk 2011, s. 233–234.

Analizując performans *Sámi Manifest 15* w kontekście społecznej pamięci, można dostrzec, że „[...] obrazy z przeszłości powszechnie usprawiedliwiają obecny społeczny porządek. To ukryta zasada, że uczestnicy jakiegokolwiek społecznego porządku muszą przyjmować pamięć zbiorową”¹⁸.

Podobnie jest w przypadku Samów i pamięci o ich historii, tradycji oraz obyczajach. Na tym właśnie polu działają samscy performerzy, potwierdzając słowa Milana Kundery, który twierdził, że zmaganie człowieka z władzą jest – w głównej mierze – zmaganiem się pamięci z zapomnieniem¹⁹. Jako społeczeństwo o trudnej, kolonialnej przeszłości, Samowie starają się teraz przepracować traumę wynikającą z historii, by zająć wobec niej konkretne stanowisko²⁰. Sięgają przy tym do dwóch rodzajów pamięci: pierwszej jako wyrobionego nawyku oraz drugiej jako nawyku przy jednoczesnej pogłębianej refleksyjności²¹.

SÁMI MANIFEST 15

W dzień narodowego święta Samów, 6 lutego 2015 roku, podczas Targu Zimowego w Jåhkâmåhkke²² w szwedzkiej części Sápmi²³ grupa samskich performerów pojawiła się przed hotelem Jokkmokk²⁴, w którym przebywała

¹⁸ P. Connerton, *How Societies Remember*, Cambridge 1989, s. 3.

¹⁹ Idem, *The Spirit of Mourning. History, Memory and the Body*, Cambridge 2011, s. 41.

²⁰ Ibidem, s. 33.

²¹ P. Connerton, *How Societies Remember*, op. cit., s. 23.

²² Jåhkâmåhkke Márnána (Targ Zimowy w Jåhkâmåhkke) to najstarsze tego typu wydarzenie wśród samskiej społeczności. Odbywa się co roku od ponad czterystu lat w Jåhkâmåhkke (szw. Jokkmokk) w szwedzkiej części Ziemi Samów. Targ został zorganizowany w XVII wieku przez szwedzkiego króla w okolicy zimowych samskich osad. Celem takiego spotkania było sprawowanie większej kontroli nad nomadami, łatwiejszy pobór podatków oraz prowadzenie wśród nich chrystianizacji. Więcej na ten temat – zob. Jåhkâmåhkke Márnána, <https://www.jokkmokksmarknad.se/nsa/> (dostęp 11 IV 2020).

²³ Sápmi jest obecnie najpopularniejszym terminem określającym rejon kulturowo związany ze społecznością Samów. Współcześnie obszar ten podzielony jest granicami czterech państw: Szwecji, Norwegii, Finlandii i Rosji. W zależności od samskich dialektów można jednak wyróżnić jeszcze określenia Sámeednam, Sábmie, Saepmie i Sábme. Każde wspomniane określenie ma to samo znaczenie, czyli „Ziemia Samów”. Wiadomości o historii tego kulturowego rejonu można znaleźć w publikacji: M. Pawełko, *Sápmi. Ziemia Samów...*, op. cit.

²⁴ Hotel Jokkmokk znajduje się w miejscowości Jåhkâmåhkke (szw. Jokkmokk) w szwedzkiej części Sápmi.

ówczesna premier Alice Bah Kuhnke – szwedzka minister kultury, działaczka Partii Zielonych. Performerzy wykorzystali obecność przedstawicielki rządu do zademonstrowania sprzeciwu wobec polityki państwa względem mniejszości. Artyści zgromadzili się przed hotelem, zaś w oczekiwaniu na minister joikowali i grali na skrzypcach. Kiedy polityk przybyła, jedna z performerek, Mimi, ubrana w czarny, współczesny strój, podeszła do Alice Bah Kuhnke i poprosiła ją o chwilę uwagi, po czym uklękła na rozłożonym na śniegu futrze renifera. Do artystki przystąpiła inna performerka, która majestatem ruchem ściągnęła z głowy Mimi czarny kaptur, odstaniając długie, splecione w warkocz dredy. Po chwili, w kolejnym etapie performansu, do klęczącej artystki podeszła jej siostra, Maxida, by tradycyjnym samskim nożem zacząć stopniowo odcinać jej dredy. W tym czasie Mimi rozpoczęła odczytywanie manifestu²⁵. Jego treść zawierała następujące hasła i postulaty:

Żyjemy i pracujemy nawiązując do tradycji:

1. ponieważ musimy; ponieważ jest to jedyny znany nam sposób życia;
2. ponieważ wszystko zaczyna się i kończy na Eanan, matce Ziemi. Eanan jest podstawą wszystkiego. Eanan to pytanie i odpowiedź. Nic nie definiuje nas lepiej niż ona. Nasze przetrwanie zależy od niej. Naszym obowiązkiem jest chronić naszą matkę, szanować ją i dbać o nią, abyśmy wraz z przyszłymi pokoleniami mogli żyć razem z nią, ponownie złączeni;
3. ponieważ mamy prawo do samostanowienia i wolności na naszej ziemi. Bez tych praw cierpimy. Nadszedł czas, aby nasz naród zaczął żyć zamiast po prostu wegetować. Chcemy żyć, a nie umierać;
4. ponieważ nasze języki ojczyste są odzwierciedleniem naszych światopoglądów i istotną częścią naszej tożsamości. Zachowując i rozwijając nasze języki ojczyste, zachowujemy i rozwijamy naszą tożsamość oraz siebie samych. Osłabiony stan języka osłabia naszą komunikację. Języki samskie są dziś zagrożone. Dlatego domagamy się, aby wszyscy Samowie otrzymali potrzebne zasoby i szacunek, aby zachować i rozwinąć swoją kulturę i języki. Kiedy język zanika, obrazy przyrody i zwierząt zanikają razem z nim. Domagamy się ochrony naszej Eanan, Ziemi, kultury i naszych rdzennych języków, aby móc rozwijać się w taki sam sposób, jak wszystkie inne wolne narody;
5. musimy ponownie połączyć się z Eanan, Ziemią. Ludzie na całym świecie powinni zastanowić się nad swoim związkiem z naturą. Nikt nie osiągnie wolności w życiu, dopóki nie uzyska wolności życia, podobnie jeśli nie uzyska wolności, by umrzeć;

---

²⁵ Performans dostępny na YouTube: https://www.youtube.com/watch?time_continue=15&v=K9W_uJS6R2A&feature=emb_logo (dostęp 11 III 2020).

6. jako rdzenna ludność żądamy szacunku, poszanowania ze strony szwedzkich i fińskich rządów. Szwecja i Finlandia powinny ratyfikować konwencję ONZ nr 169²⁶ i wdrożyć egzekwowanie praw ludności rdzennej²⁷. Wyzyskiwacze i ich zwolennicy muszą wiedzieć, że ich haniebne czyny nie będą przemilczane;
7. nasz protest jest głosem upominającym się o nasze prawo; jesteśmy dziś silniejsi i bardziej świadomi własnej siły. Razem mamy moc działania. To jest czas wyzwolenia, mobilizacji i działania, rewolucji i dekolonizacji naszych ziem;
8. protestujemy w obronie wolności, sprawiedliwości i lepszej przyszłości, w obronie praw człowieka;
9. nasz głos napędza głosy innych i rozbudza odwagę, by upominać się o nasze dziedzictwo²⁸.

W trakcie odczytywania dwóch pierwszych postulatów siostra klęczącej performerki przekazywała odcięte dredy stojącej obok Jenni Laiti, współautorce treści manifestu. Drugi współautor, Niillas Holmberg, towarzyszył kobietom ubrany w tradycyjny samski strój, *gákti*, ale jego twarz

---

²⁶ Konwencja sporządzona przez Organizację Narodów Zjednoczonych w 1989 roku. Celem przygotowania tego dokumentu jest stworzenie odpowiednich warunków do porozumienia między rdzennymi społecznościami a władzami danego kraju. Podpisanie deklaracji oznacza uznanie aspiracji rdzennej społeczności do samostanowienia i decydowania o własnej kulturze oraz zagwarantowanie autochtonom podstawowych praw człowieka na zasadach przyznanych pozostałej części populacji. Dokument podkreśla także konieczność respektowania opinii rdzennej społeczności w trakcie podejmowania strategicznych decyzji. Wśród państw, które nie podpisały deklaracji, znajdują się Szwecja i Finlandia zamieszkiwane przez Samów. Szerzej o treści dokumentu w: Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (nr 169), https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C169 (dostęp 15 IV 2020).

²⁷ Deklaracja Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach ludności rdzennej (UNDRIP) została stworzona w 2007 roku przez ONZ. Podpisanie tego dokumentu przez władze jest jednoznaczne z uznaniem: ludności rdzennej za równą wszystkim innym członkom społeczeństwa, prawa do samostanowienia, wolności od dyskryminacji, możliwości samodzielnego decydowania o własnej kulturze i religii, prawa do autonomii i umacniania własnych instytucji, prawa do życia w pokoju i wolności etc. Więcej na ten temat w: United Nations Declaration on Rights of Indigenous Peoples, https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/wp-content/uploads/sites/19/2018/11/UNDRIP_E_web.pdf (dostęp 15 IV 2020).

²⁸ Tłumaczenie pochodzi od autorki artykułu. Treść tłumaczenia została dostosowana tak, by w możliwie najlepszy sposób oddać sens performatywnej wypowiedzi protestujących Samów; całość dostępna na http://www.idlenomore.ca/the_saami_manifesto_15_reconnecting_through_resistance_the_saami_manifesto_15_reconnecting_through_resistance (dostęp 11 III 2020).

była zasłonięta kominiarką w narodowych barwach Samów – czerwonym, niebieskim, żółtym, zielonym i ciemnoniebieskim. Od trzeciego podpunktu, dotyczącego samostanowienia, wolności ziemi oraz poszanowania praw rdzennej mniejszości, to on przejmuje odcięte włosy. Do końca widowiska Laiti i Holmberg naprzemiennie odbierają kolejne pukle.

Największy ładunek perswazyjny widzowie otrzymują w momencie, gdy czworo performerów ustawia się w następującym układzie:

- w środku klęcząca Mimi odczytująca treść manifestu,
- za nią stojąca siostra, Maxida, odcinająca samskim nożem dredy Mimi,
- po lewej stronie widza Jenni Laiti raz po raz odbierająca od Maxidy odcięte włosy,
- po prawej stronie Niillas odbierający kolejne odcięte dredy.

Ścięte włosy trzymane są przez kobietę i mężczyznę w obu dłoniach ułożonych wewnętrzną stroną do góry. Wszystkiemu przyglądają się samscy aktywiści, minister kultury, jej ochroniarze, dziennikarze oraz postronni przechodnie. Po odczytaniu manifestu klęcząca Mimi podaje dokument Alice Bah Kuhnke. Minister kultury odbiera go, przegląda i wyraża swoje uznanie dla widowiska. Stwierdza, że było wzruszające i dostrzega w nim wiele emocji, świadczących o swoistej desperacji. Wówczas Maxida zaczyna joikować, a jedna z aktywistek przyłącza się przez minimalistyczną grę na skrzypcach. Dźwięki instrumentu są bardzo proste, szarpane i ponure. Mimi kieruje wówczas głowę do góry i spogląda na stojącą za nią siostrę, która wraz z Niillasem wykonuje posępny *joik*. Po ustaniu pieśni Maxida kontynuuje ścinanie dredów siostry. Kiedy kończy, Mimi ponownie zakłada kaptur na głowę, lecz inną już: pozbawioną dotychczasowych atrybutów, „ogołconą”.

Czworo performerów wystąpiło na Targu Zimowym w Jåhkâmåhkke (szw. Jokkmokk), ponieważ jest to niezwykle ważne dla Samów wydarzenie kulturalne. Rokrocznie przyciąga ono wielu widzów i uczestników. Dlatego artyści, wykorzystując performans, chcą sprawić, aby samski „ruch oporu” stał się bardziej widoczny w przestrzeni publicznej. Jest to rodzaj sprzeciwu wobec umniejszania i ignorowania problemów sygnalizowanych przez Samów. Performerzy i aktywiści podkreślają tu ogromną rolę rdzennej kultury, która ich zdaniem nadal jest marginalizowana.

Podstawowym założeniem autorów *Sámi Manifest 15* było zwrócenie uwagi społeczeństwa większościowego na problemy dotyczące samskiej wspólnoty i niszczącej ją. Pytanie stawiane przez artystów: „dlaczego to

robimy?”, otrzymywało odpowiedź: „ponieważ musimy”. Przymus ten wynika ze zobowiązania wobec minionych pokoleń, wspólnotowej pamięci oraz przyszłych kontynuatorów samskiej kultury. To upominanie się o należne prawa i przypominanie szwedzkiej opinii publicznej, że Samowie byli pierwszymi osadnikami na dalekiej północy Skandynawii. Fakt ten ma decydujące znaczenie w budowaniu właściwych relacji państwo – mniejszość, relacji opartych na partnerstwie, a nie poddaństwie. Ponadto artyści swoim manifestem chcieli obudzić społeczną świadomość przez przypomnienie, że Ziemia Samów, podzielona czterema granicami, jest nadal systematycznie dzielona pod względem ekonomicznym, politycznym i społecznym w obrębie każdego z czterech państw. To, co performerzy nazywają opresyjnymi, pozbawionymi szacunku działaniami władz wobec rdzennego ludu, widoczne jest na konkretnych przykładach. Przejawia się to między innymi w ograniczaniu wydawania samskim rybakom zezwoleń na połów ryb (zwłaszcza w fińskiej części Sápmi), w zezwalaniu kompaniom przemysłowym z Europy Zachodniej na ingerowanie w ziemię należącą od wieków do Samów czy wydawaniu zezwoleń na wycinkę ich lasów, budowę kopalń (miedź, srebro, ruda żelaza), hydroelektrowni oraz innych obiektów przemysłowych na rdzennie samskich terenach, przez które przebiegają trasy migrujących reniferów. Problemów rdzennej społeczności przysparza również rozbudowa dróg szybkiego ruchu na terenach od wieków należących do Samów. Należy tu zaznaczyć, że hodowane przez nich zwierzęta wędrują po tych samych traktach od dziesiątków lat i każda ingerencja w ścieżki ich migracji przynosi trudne do odrobienia straty dla całego stada. Zwierzęta tracą orientację w terenie, a to sprawia, że nie są w stanie odnaleźć się w rzeczywistości zmodyfikowanej przez człowieka. Takie brutalne naruszanie ekosystemu samskiej tundry widoczne jest szczególnie w szwedzkiej i norweskiej części Sápmi.

Ponadto na hodowców reniferów nakładane są liczne ograniczenia co do pogłowia. W praktyce oznacza to konieczność zabijania zwierząt, które nie mieszczą się w narzuconym limicie. W 2007 roku norweski rząd przyjął rozporządzenie skutkujące tym, że samscy hodowcy muszą usuwać „nadwyżkę” reniferów, mimo że liczebność stada nie jest duża i – według hodowlanej tradycji i praktyki – mogłaby być zwiększona. Szczególnie norwescy Samowie odczuwają te odgórne ograniczenia, zaś ich szwedzcy i fińscy sąsiedzi obawiają się, że w przyszłości podobne praktyki mogą zostać przyjęte także w ich krajach. Przyczyna ograniczania pogłowia reniferów wynika z przeświadczenia władz, że zwierzęta te wyrządzają szkody na terenach rolniczych, żywiąc się roślinnością, która jest pod ścisłą ochroną. Należy

tu jednak zaznaczyć, że dla wielu Samów hodowla reniferów jest jedynym znanym im sposobem utrzymania.

Wymienione przykłady to tylko niektóre z najbardziej palących, aktualnych problemów rdzennej społeczności. W *Sámi Manifest 15* nacisk położony został, prócz wspomnianych wyżej kwestii, także na brak należnego szacunku ze strony władz i społeczeństwa większościowego oraz tuższowanie pamięci o wyrządzonych krzywdach. Duży ładunek emocjonalny performansu był wyrazem i unaocznieniem pokładów goryczy, smutku i rozżalenia młodych reprezentantów samskiej wspólnoty w odniesieniu do losu ich przodków. Także w odniesieniu do losu, na jaki została skazana ich kultura. Teraz młode pokolenie jest przekonane, że musi o nią walczyć, by przetrwała. Performerzy czynią to poprzez środki wyrazu w ich przekonaniu najlepiej pozwalające na ekspresję emocji i przekazanie postulatów. Przez *Sámi Manifest 15*, w trakcie którego odczytano istotne dla samskiej kultury słowa, artyści odnoszą się do historycznego faktu, jakim była kolonizacja ziemi Samów.

Mianowicie w XVII wieku rozpoczęła się ona na terenach Sápmi (proces norwegizacji, szwedyzacji, finizacji i rusyfikacji) i trwała do XX stulecia. Przykładowo w Norwegii do połowy ubiegłego wieku posługiwanie się tradycyjnymi dialektami było prawnie zabronione. Rdzenna społeczność, indoktrynowana kulturą dominującą, starała się sprostać narzucanym wymogom i coraz bardziej odcinała się od własnych korzeni²⁹. *Sámi Manifest 15* jest zatem efektem skumulowanej goryczy i resentymentów całych samskich pokoleń, domagających się sprawiedliwości i wynagrodzenia poniesionych strat – przede wszystkim moralnych. Siłowe nawracanie na protestantyzm,

---

²⁹ Przykład potwierdzający ten stan rzeczy można znaleźć w publikacji Thomasa Hyllanda Eriksena: „Po przyjeździe [...] Eidheim na próżno poszukiwał cech kulturowych, które odróżniały Samów od Norwegów. W ciągu kilku pierwszych miesięcy jego pracy w terenie miejscowi dokładali wszelkich starań, aby zmanifestować swoją »norweskosc«. W rozmowach zawsze posługiwali się lokalnym dialektem języka norweskiego. Gospodynie demonstrowały [...] »maniakalną schludność«. [...] Wszystko wydawało się przemawiać za tym, że w społeczności tej nie ma Samów. [...] Stopniowo niektórzy z informatorów Eidheima obdarzyli go większym zaufaniem, uświadomiwszy sobie, że jako południowiec i obserwator nie zajmuje żadnej pozycji w lokalnym systemie międzyetnicznym. [...] Jak się okazało, większość populacji fiordu stanowili Samowie. Trudno było jednak skłonić mieszkańców do rozmowy o etniczności w miejscach publicznych. W takich sytuacjach [...] rozmówcy zawsze demonstracyjnie zachowywali się jak Norwegowie i mówili wyłącznie po norwesku” – T.H. Eriksen, *Etniczność i nacjonalizm. Ujęcie antropologiczne*, przeł. B. Gutowska-Nowak, Kraków 2013, s. 53.

zakazywanie tradycyjnych praktyk szamańskich *noaidevuohta*³⁰, rugowanie dialektów samskich z przestrzeni publicznej, ośmieszanie kultury i samskiego dziedzictwa, w tym hodowli reniferów, kształtowanie obrazu Samów jako zbiorowości kulturowo zacofanej – to wszystko wycisnęło piętno na kształcie dzisiejszych relacji ze społeczeństwem większościowym.

Współczesne młode pokolenie pragnie odbudować struktury pamięci o swojej kulturze, angażując się w działania artystyczne, także o zabarwieniu politycznym. Zagrożenie bycia marginalizowanymi nie minęło. Według performerów może ono powrócić, zaś kontestacja praktyk wykluczających musi przybierać dramatyczne i sugestywne formy, aby głos rdzennej społeczności został usłyszany. Samowie twierdzą, że nadal muszą walczyć o należne sobie miejsce, pragnąc żyć jako doceniani współobywatele i gospodarze ziem dalekiej, północnej Skandynawii i częściowo Rosji. Mają świadomość tego, że są ostatnim rdzennym ludem w Europie, którego historia sięga roku 2000 p.n.e. Stąd żądania kierowane do władz, by samskie apele zostały potraktowane poważnie, a postulaty rzetelnie rozpatrzone w celu zabezpieczenia interesów rdzennej wspólnoty.

„CIAĞLE TU JESTEŚMY”³¹ – PERFORMANS JAKO NIEMATERIALNA MANIFESTACJA PAMIĘCI KULTUROWEJ

Uczestnicy performansu, tego oraz innych podobnych, to grupy aktywistów i performerów wywodzące się z różnych części Sápmi. Mimo różnic językowych (odmienne dialekty) skutecznie komunikują się na drodze wspólnotowej kultury, w jej etniczno-narodowych wariantach. Wykorzystują do tego różnego rodzaju okazje, jak święto flagi Samów czy ich tradycyjne święta związane z kultywowaniem sił przyrody. Prócz jednoczącego forum wspólnych ceremonii medium komunikacyjnym staje się także strój – jego barwy i komponenty kolorystyczne transmitujące wiedzę zachowaną w kodach estetycznych osadzonych w symbolice tamtejszej ziemi, arktycznej przyrody ożywionej i nieożywionej. Przykładem jest tu tradycyjny strój *gákti*, mający jednak swoje lokalne i regionalne warianty. W performatywnym

³⁰ Temat ten został podjęty w: M. Pawełko, *Noaidevuohta. Performans w szamanizmie Samów*, op. cit.

³¹ W oryginale „We are still here” – jest to slogan używany w czasie niektórych samskich performansów.

akcie tworzenia artefaktu ukazują siebie takimi, jakimi są, czyli „wciśniętymi” między kultury, własną i narzuconą³². Rodzi to napięcia, które dostrzec można na przykład w sposobie tworzenia muzyki, melorecytacyjnego *joiku*, czy ruchach i gestach odnoszących się do rytualnych tańców szamańskich³³. Istotne jest bezpośrednie nawiązywanie do kultury przodków, dziedzictwa, tradycji, zwyczajów i obyczajów, wierzeń – na przykład w to, że obcięcie włosów osłabia zarówno ducha, jak i siłę fizyczną³⁴. Poczucie straty narasta i przeradza się w wielopokoleniową traumę, wynikającą z przymusowej asymilacji, odgórnjej, opresyjnej, bez poszanowania rdzennych wartości.

Sukcesywne anektowanie samskich ziem oraz ingerencja w autochtoniczną kulturę pozbawiły wspólnotę jej naturalnych fundamentów. Dodatkowo ustawiczne deprecjonowanie stylu życia Samów powodowało, że nowe pokolenia preferowały już nie samską, lecz norweską lub szwedzką samoidentyfikację. Znaczna część młodych ludzi uwierzyła, że przynależność do samskiej wspólnoty jest powodem do wstydu. Nieznaczące odwrócenie tego trendu nastąpiło w drugiej połowie XX wieku wraz ze wzrostem siły ruchów natywistycznych w skali globalnej³⁵.

Znaczenie performansu dla młodego pokolenia – na przykładzie wydarzeń z *Jáhkâmáhkke* – jest kluczowe, bo poprzez tę formę artystycznej ekspresji udaje się skutecznie komunikować postulaty polityczne, zyskując poparcie wspólnoty i uwagę władzy państwowej. Artyści stają się głosem całej samskiej społeczności. Nie będzie przesadą, gdy powie się, że także innych rdzennych wspólnot świata domagających się poszanowania praw do samostanowienia i decydowania o sprawach ważnych oraz tych mniej istotnych. Jedynie na takiej drodze – wzajemnego szacunku i uznania – możliwe jest budowanie pokojowej przestrzeni dla wielu narodów, kultur, języków i religii.

---

³² The Sami Manifesto 15: Reconnecting Through Resistance, http://www.idlenomore.ca/the_saami_manifesto_15/reconnecting_through_resistance_the_saami_manifesto_15_reconnecting_through_resistance (dostęp 11 III 2020).

³³ Warto zwrócić na to uwagę, gdyż jeszcze do drugiej połowy XX wieku *joik* wykonywano bez akompaniamentu, a według części samskich tradycjonalistów brzmienie podkładu muzycznego „pobrzdziło” ten rodzaj śpiewu bez słów. Więcej na ten temat w: R. Jones-Bamman, *From „I’m a Lapp” to „I am Saami”*. *Popular Music and Changing Images of Indigenous Ethnicity in Scandinavia*, [w:] *Ethnomusicology: A Contemporary Reader*, red. J.C. Post, London – New York 2006, s. 357.

³⁴ The Sami Manifesto 15, op. cit.

³⁵ W. Lawrence, *Saami and Norwegians Protest...*, op. cit.

Apel wyrażony w *Sámi Manifest 15* skierowany jest między innymi do władz Finlandii i Szwecji, by państwa te przyjęły deklarację Międzynarodowej Organizacji Pracy (ILO, International Labour Organization) z 1989 roku oraz wprowadziły w życie regulacje wynikające z konwencji Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczącej praw rdzennej ludności. Artyści podkreślają, że podpisanie dokumentów nie wystarczy – należy wprowadzić deklarowane zasady w życie, powstrzymując tym samym wciąż trwający wyzysk samskiego narodu. Performatywne działania polityczno-kulturowe służą zatem wielu celom: przywracaniu wspólnotowej pamięci, przekazywaniu kolejnym pokoleniom dziedzictwa po przodkach, umacnianiu narodowej siły i tożsamości mimo wielu różnic wynikających z życia w czterech krajach. Poprzez działania performatywne artyści i aktywiści podejmują próbę nawiązania nici porozumienia z innymi społecznościami świata, których historia nosi podobne znamiona, zaś losy zostały naznaczone piętnem kolonializmu. Motywacja do działań wyływa z potrzeby wzajemnego wsparcia oraz wzajemnej mobilizacji etnicznych i narodowych potencjałów.

Wróćmy jednak do kwestii stricte samskiej. W samskim performansie dostrzegalne są bezpośrednie nawiązania do konkretnych rytuałów i artefaktów: śpiewu *joiku*, stroju *gákti* i rękodzieła *duodji*. Podczas wystąpienia przed minister kultury te trzy najważniejsze elementy zostały włączone do widowiska, aby nadać przekazowi jeszcze większej mocy. Przywołanie tych komponentów pozwoliło samskim artystom odtworzyć opowieść o przeszłości, wplatając jednocześnie nawiązania do obecnych problemów.

Należy podkreślić, że symboliczna jest tu także data wystąpienia – dzień narodowy Samów. Upamiętnia ona 6 lutego 1917 roku, kiedy miał miejsce pierwszy zjazd liderów samskiej wspólnoty zatroskanych o losy mniejszości. Wydarzenie zainicjowała samska aktywistka – Elsa Laula Renberg. Niecały wiek później nowe pokolenie Samów podniosło głos w sprawie, która nadal pozostaje nierozstrzygnięta.

PAMIĘĆ KULTUROWA A KWESTIA SAMÓW W XXI WIEKU – PODSUMOWANIE

W drugiej dekadzie XXI wieku jesteśmy świadkami wciąż toczącego się sporu o należne samskiej wspólnotie narodowej miejsce. Co prawda nie jest już ono usytuowane na marginesie głównego nurtu, ale stale pozostaje jakby obok. Współcześni Samowie bronią swojego kulturowego dziedzictwa.

Performans natomiast pozwolił artystom to dziedzictwo zespolić i ukazać w formie sugestywnej, ekspresyjnej, przyciągającej uwagę obserwatora. Performans jest tu zatem jednocześnie zwierciadłem, poprzez które pokazano samską perspektywę w odniesieniu do aktualnych problemów tego małego narodu północnej Europy. Współczesna twórczość z samskiego kręgu kulturowego bazuje na zdolności do improwizacji, co jest wyraźnym nawiązaniem do prawdziwej natury Samów – potomków dawnych północnych nomadów i łowców, wiernych swoim przodkom i odziedziczonej po nich spuściźnie.

Analiza treści i formy *Sámi Manifest 15* nasuwa kilka wniosków. Przede wszystkim w zbiorowej świadomości Samów przez wieki silnie zakorzeniła się transpokoleniowa trauma. Obecnie upomina się ona o zadośćuczynienie. Tu jednak wyłania się obraz społeczności wciąż zależnej od państwa, domagającej się jego wsparcia, co jest pokłosiem nordyckiego przykładu kolonializmu³⁶. W pewnych fragmentach manifestu wyraźnie przejawia się obraz stłamszonego narodu, którego kultura bez rządowej pomocy może wkrótce zaniknąć. W niektórych częściach odczytanego manifestu wyraźnie zaznaczono, że społeczność Samów jest zależna (zwłaszcza pod względem ekonomicznym) od aparatu władzy, który – według performerów – powinien objąć Samów szczególną troską, biorąc odpowiedzialność za skutki niechlubnej polityki wobec tej grupy³⁷.

Jak widać, kwestie samskiej wspólnoty narodowej pozostają nadal problematyczne. Szansę na załagodzenie i rozwiązanie spornych, bolesnych kwestii dla kultury mniejszościowej niesie z sobą między innymi sztuka performansu jako aktu komunikacyjnego i perswazyjnego. To ona pozwala na przełamywanie barier i docieranie do widza, który w innych okolicznościach nie skoncentrowałby się należycie na postulatach spisanych jedynie na kartce. Żyjemy w czasach, gdy o uwagę człowieka walczą setki medialnych bodźców, których siła z miesiąca na miesiąc jedynie wzrasta. Nowe możliwości dodatkowo niesie z sobą prospołeczne nastawienie władz nordyckich, które zachęcają do aktywnego działania obywateli – od najmłodszych lat – na rzecz poprawy jakości życia wszystkich grup społecznych. To z pewnością zachęta dla każdego świadomego swojej podmiotowości obywatela do śmiałego i odpowiedzialnego wypowiedania się w istotnych kwestiach, w czym swój udział mają również Samowie.

---

³⁶ Można o tym przeczytać w: E.W. Said, *Orientalism*, London 2003.

³⁷ The Sami Manifesto 15, op. cit.

BIBLIOGRAFIA

- Banaś M., *Wygrany spór o ziemię – Samowie versus Królestwo Szwecji. O skuteczności argumentacji kulturowej*, [w:] *Kultury narodowe i lokalne a polityka. Powiązania w różnych kontekstach*, red. J. Kurczewska, Z. Mach, M. Ślarzyński, Warszawa 2019, s. 301–314.
- Banaś M., *Pogranicza kulturowe. Kultura Samów wobec szans i zagrożeń współczesności*, [w:] *Granice w kulturze*, red. R. Bomba, A. Radomski, Lublin 2010, s. 35–44.
- Broadbent N.B., Storå J., *Lapps and Labyrinths. Saami Prehistory, Colonization and Cultural Resilience*, Washington, D.C. 2010.
- Connerton P., *The Spirit of Mourning. History, Memory and the Body*, Cambridge 2011.
- Connerton P., *How Societies Remember*, Cambridge 1989.
- Dennet D.C., *Odczarowanie. Religia jako zjawisko naturalne*, przeł. B. Stanosz, Warszawa 2008.
- Eriksen T.H., *Etniczność i nacjonalizm. Ujęcie antropologiczne*, przeł. B. Gutowska-Nowak, Kraków 2013.
- Harvey G., *Animism. Respecting the Living World*, London 2005.
- Historia Norwegie*, red. I. Ekrem, L.B. Mortensen, przeł. P. Fisher, Copenhagen 2006.
- Jones-Bamman R., *From „I’m a Lapp” to „I am Saami”. Popular Music and Changing Images of Indigenous Ethnicity in Scandinavia*, [w:] *Ethnomusicology: A Contemporary Reader*, red. J.C. Post, London – New York 2006, s. 351–367.
- Lindkjøl H., *Lapps of the North*, Oslo 1991.
- McKenzie J., *Performuj albo... Od dyscypliny do performansu*, przeł. T. Kubikowski, Kraków 2011.
- Pawełko M., *Sápmi. Ziemia Samów a formowanie granic krajów północnej Europy*, „Relacje Międzykulturowe” 2019, nr 1 (5), s. 133–147.
- Pawełko M., *Dom ludu i higiena rasy. Inicjatywa eugeniczna w szwedzkim stylu*, „Maska” 2017, nr 35, s. 255–268.
- Pawełko M., *Noaidevuohhta. Performans w szamanizmie Samów*, „Performer” 2017, nr 14 (*Szamani, szeptuchy i psychodeliczne pająki*), <https://grotowski.net/performer/performer-14/noaidevuohhta-performans-w-szamanizmie> (dostęp 5 IV 2020).
- Rydving H., *The End of Drum-Time. Religious Change among the Lule Saami, 1670s–1740s*, Uppsala 1993.
- Rytuał, dramat, święto, spektakl. Wstęp do teorii widowiska kulturowego*, red. J.J. MacAloon, przeł. K. Przyłuska-Urbanowicz, Warszawa 2012.
- Said E.W., *Orientalism*, London 2003.
- Wachowski J., *Performans*, Gdańsk 2011.

Netografia

- <https://www.sametinget.se/123060> (dostęp 13 IV 2020).
- https://www.youtube.com/watch?time_continue=15&v=K9W_uJS6R2A&feature=emb_logo (dostęp 11 III 2020).
- Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (nr 169), https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C169 (dostęp 15 IV 2020).
- Jåhkåmåhkke Márnána, <https://www.jokkmokksmarknad.se/nsa/> (dostęp 11 IV 2020).
- Lawrence W., *Saami and Norwegians Protest Construction of Alta Dam, Norway, 1979–1981*, <https://nvdatabase.swarthmore.edu/> (dostęp 3 IV 2020).

The Sami Manifesto 15: Reconnecting Through Resistance, http://www.idlenomore.ca/the_saami_manifesto15_reconnecting_through_resistance_the_saami_manifesto_15_reconnecting_through_resistance (dostęp 11 III 2020).

United Nations Declaration on Rights of Indigenous Peoples, https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/wp-content/uploads/sites/19/2018/11/UNDRIP_E_web.pdf (dostęp 15 IV 2020).

THE SÁMI MANIFEST 15. PERFORMANCE AND THE COLLECTIVE MEMORY – ON THE NATIVE SÁMI CULTURE FROM THE PERSPECTIVE OF CONTEMPORARY NORDIC ARTISTS AND ACTIVISTS

Abstract: The article analyses the case of the *Sámi Manifest 15* performance in Jåhkåmåhkke, Sweden, 2015. The main arguments in the performative action are related to cultural collective memory and cultural identity. In the field of performance, the native Sámi deal with postcolonial trauma, which affects them as descendants of a group that for centuries had been persecuted by the state. The *Sámi Manifest 15* is also an appeal to return to a life style respecting the nature and the wisdom of the indigenous communities of the world.

Keywords: the Sámi people, *Sámi Manifest 15*, performance, cultural memory